

Suomessa julkaistu poliittisen historian väitöskirja. Vauhkonen on jo asemansa luonut yhteiskuntahistorian tutkija, jonka keskeisiä tutkimuksia ovat vuonna 2012 yhdessä Matti Hannikaisen kanssa julkaistu yksityisalojen työeläkkeiden historia ja vuonna 2015 julkaistu vakuutusyhtiö Kalevan historia 1960-luvulta nykypäiviin.

Vauhkonen tutkimuskysymys on, miksi työnantajien elatusvelvollisuus oli voimassa olevaa lainsäädäntöä runsaat 200 vuotta, 1700-luvun alusta aina vuoteen 1982. Tähän kysymykseen vastatessaan Vauhkonen tulee valaisseeksi huomattavasti laajempia yhteiskuntatieteellisesti kiinnostavia isoja kysymyksiä. Tutkimus antaa myös eväitä nykyisen yhteiskuntapoliittisen tilanteen erittelyyn.

Työnantajien elatusvelvollisuuden pitkä historia

Jussi Vauhkonen: Elatuksesta eläkkeeseen. Vanhuudenturva suomalaisessa työnantajapolitiikassa työeläkejärjestelmän rakentamiseen saakka. Helsinki: Unigrafia, 2016. 174 s. ISBN 978-951-51-1083-1.

Tämä 174-sivuinen teos lie-
nee sivumäärältään suppein

Tutkimusaineisto perustuu pitkälti Suomen Työnantajain Keskusliiton asiakirjoihin ja julkaisuihin, komiteamietintöihin ja valtiopäiväasiakirjoihin sekä tietenkin historian tutkimuksen aiempiin tuloksiin. Tutkimus tarkentuu työnantajakollektiiviin: ”mitä velvollisuuksia vanhuudenturvan instituutiot asettivat työnantajille ja miten työnantajat pyrkivät niitä muokkaamaan?”

Vauhkonen kytkee tutkimuksensa paitsi historialliseen

myös politologis-sosiologiseen eläketurvan ja laajemmin hyvinvointivaltion kehityksen tutkimukseen. Hän toteaa, että Suomea koskevissa tulkinnoissa rakenteellisten ja poliittisten selitysten yhdistelmät ovat olleet vallitsevia. Oman tutkimuksensa Vauhkonen kytkee historialliseksi institutionalismiksi kutsumaansa lähestymistapaan. Näin Vauhkonen liittyy hyvinvointivaltiotutkimuksen uudempaan virtaan, joka keskittyy instituutioiden merkitykseen muutosten toteuttajina ja kohteina. Hän nojautuu erityisesti vähittäisen institutionaalisen muutoksen malliin, jota ovat kehittäneet Kathleen Thelen, James Mahoney, Jacob Hacker ja Wolfgang Streeck. Heidän mallissaan instituutiot muuttuvat jollakin seuraavista tavoista. Kerrostumisesta (*layering*) on kyse, kun olemassa olevan instituution yhteyteen alkaa rakentua uusia sääntöjä, merkityksiä ja toimintatapoja. Muuntuminen (*conversion*) merkitsee kehitystä, jossa olemassa oleva instituutio otetaan uuteen käyttöön. Ajautuminen (*drift*) kuvaa tilannetta, jossa instituutio ei sinänsä muutu, mutta ympäristö muuttuu niin, että instituution merkitys muuttuu. Syrjäytyminen (*displacement*) merkitsee, että instituutio joutuu sivupoluille ja korvautuu toisella. Tämä käsitteistö tarjoaa välineitä erilaisten instituutioiden

muutoksen tutkimukseen, ja Vauhkonen soveltaa sitä vanhuuden turvaa koskeviin yhteiskunnallisiin järjestelyihin.

Vauhkonen pyrkimyksenä on ”yleistävän argumentoinnin ja detalleiltaankin kestäväen rekonstruktion jännitteen ratkaiseminen tukeutumalla Thelenin instituutioiden evoluutiomalliin.” Tässä hän onnistuu hyvin. Yksityiskohtaisen empiirisen tutkimusaineiston ja olemassa olevan tutkimuksen kytkeminen instituutioiden muutosten käsitteistöön on toteutettu uskottavasti. Näin tutkimus antaa vahvistusta mallille soveltamalla sitä uuteen ilmiöön. Historiantutkijana Vauhkonen osaa kuitenkin tuoda tämän ”luuston” rinnalle historiallisen todellisuuden ”lihaa”. Tuloksena on elävä mutta samalla teoreettisesti mielenkiintoinen tutkimus vanhuusturvapolitiikasta ja sen muutoksista.

Institutionaalisen muutoksen mallia soveltaessaan Vauhkonen onnistuu tuottamaan uutta tulkintaa eläketurvan kehityksestä. Hän osoittaa, että lakisääteinen vanhuudenturva on Suomessa rakentunut kerrostumalla. Vanhan päälle on rakennettu uutta. Parhaita esimerkkejä kerrostumisesta ovat kansaneläke 1937, merimieseläke 1956 ja työeläke 1961. Ainoa poikkeus kerrostumisen historiaan on kansaneläke 1956,

jossa vuoden 1937 kansaneläke syrjäytyi. Kerrostumisen ensisijaisuutta Suomessa selittää Vauhkonen mukaan vahvojen veto-oikeuksien olemassaolo, mikä vahvistaa Mahoneyn ja Thelenin teoriaa. Veto-oikeuksien puuttuminen selittää myös sen, miksi vuoden 1937 kansaneläke syrjäytettiin vuonna 1956: ei ollut toimintakykyisiä poliittisia enemmistöjä, työmarkkina-tilanne yleislakkoineen oli poikkeuksellinen ja valtiobyrokrazia oli sisäisesti erimielinen. Muissa muutoksissa näillä instituutioilla ja niiden taustalla olevilla voimilla on ollut mahdollisuus estää syrjäyttämiskykyiset, jolloin tuloksena on ollut uuden rakentaminen kerrostumalla. Vauhkonen kyllä kuvaa veto-oikeuksia eritellessään eläketurvan uudistuksia, mutta niiden analyysia olisi toivonut vietävän pidemmällekin.

Myös tutkimuksen varsinaisesta kohteesta eli eläketurvaan liittyvästä työnantajapolitiikasta Vauhkosella on mielenkiintoista sanottavaa. Työehtosopimusten yleistymisen vastustus nojasi ajatukseen työsuhteen kahdenvälisyydestä, jonka yksi osa oli elatusvelvollisuus. 1920-luvulla STK lakkasi vaatimasta elatusvelvollisuuden kumoamista. Eläketurvan lainsäädännön kehittymiseen kerrostumalla liittyi monesti pyrkimyksiä kumota työnantajien elatusvelvollisuus, mutta eri

tahot käyttivät veto-oikeuttaan, ja tuloksena oli ajautuminen: elatusvelvollisuus säilyi, mutta muu eläketurva marginalisoiti sen vähä vähältä, kunnes se vuonna 1982 kumottiin.

Vauhkonen tutkimus tuo merkittävän lisän Suomen hyvinvointivaltion ja erityisesti vanhuudenturvan historiallisen kehityksen tutkimukseen. Se yhdistää onnistuneesti konkreettisen empiirisen aineiston historiallisen institutionalismin kehittämiin analyysivälineisiin. Samalla tässä voi nähdä myös ongelman. Vauhkonen kyllä mainitsee aiempaa eläketurvan kehityksen tutkimusta dominoineet rakenteellis-poliittiset selitykset, mutta ei liitä omia havaintojaan tähän yhteyteen. Työnantajakollektiivin intressien muodostumista historian eri käänteissä Vauhkonen kuvaa elävästi, mutta ei nosta tätä problematiikkaa samalle teoreettiselle tasolle, jolla hän käsittelee instituutioiden muutosta. Nämä intressit ovat pitkälti tulkittavissa rakenteellis-poliittisista lähtökohdista. On ilmeistä, että veto-oikeuksien kuvauksen vahvempi vieminen teoreettiselle tasolle olisi tuonut tutkimukseen poliittis-rakenteellisia näkökulmia. Onkin vaikea nähdä rakenteellis-poliittisia ja institutionaalisia selityksiä vaihtoehtoina. Ne ovat pikemminkin toisiaan

täydentäviä näkökulmia, joilla on ollut erilainen merkitys hyvinvointivaltion kehityksen eri käänteissä.

Vauhkonen kirjalla on myös ajankohtaista sanottavaa. Yhteinen työnantajaintressi ei ole itsestäänselvyys, kuten esimerkiksi Elinkeinoelämän keskusliiton viimeaikaiset tapahtumat osoittavat. Vauhkonen näyttää miten eduskunnan vasemmistoenemmistö 1950-luvulla muodosti pelotteen, joka sai työnantajien rivit yhtenäiseksi ja loi pohjaa yhteistyön laajentumiselle SAK:n kanssa. Nyt kun sosialismin ja vasemmiston uhka ei enää yhdistä, eri alojen työnantajien erilaiset intressit tulevat vahvemmin esille. Toiseksi Vauhkonen kirja instituutiönäkökulmaa soveltaessaan tulee osoittaneeksi, että Suomen eläkejärjestelmä on vahva instituutio, joka on kerrostumisella kyennyt vastaamaan yhteiskunnallisiin muutoksiin ja pitänyt näin päänsä veden pinnalla.

Vauhkonen tutkimus on mielenkiintoinen lisä Suomen eläketurvan ja laajemminkin hyvinvointivaltion kehityksen tutkimukseen. Historiallisen detajirikkauden ja yleisempien yhteiskuntatieteellisten teorioiden yhdistäminen tuottaa kauhin tuloksen.

Hannu Uusitalo